Dinin Devletleştirilmesi ve "Resmi İslam" Projeleri

M. Emin Göksu

Türkiye çoğunluğu müslüman olan bir ülkedir. Din Sosyolojisi açısından bakıldığında bir ülkenin çoğunluğunun aynı dine inanması, potansiyel bir birlik ve bütünlük sebebi olması sebebiyle Allah'ın o ülkeye bir lütfudur. Ne var ki bu kuralın istisnası ülkelerden birisiyiz. Yani bu ülkede müslüman, bir azınlıktan da öte bir garip varlığa sahiptir. İnancını yaşama sıkıntılarının yanında, bizzat kendisinin tehdit sayılıp düşman ilan edildiği bir konumda bulunmaktadır.

Bunun sebebi Türkiye'deki siyasal yapılanmanın, kendini *din dışılık* ve hatta yer yer de *din karşıtlığı* üzerine kurmuş olmasıdır. Bu çelişki anormal bir ilişki biçiminin tabir caizse alt yapısını oluşturmaktadır. Yüzyıllar boyunca devlete bağımlı olan ve *"Allah devlete zeval vermesin"* diye dua edip onu modern bir tavırla sorgulamayı düşünmeyen; "baba" "ana" gibi, kültürümüzde yakınlık ifade eden kavramlarla nitelendiren halkı, pusuda bekleyen bir gaspçı gibi düşünmek, seçkinciliğin toplumuna bakışını izah etse de, şüphesiz genelde açıklanması zor bir durumdur.

Bu ülkede müslüman, bir azınlıktan da öte bir garip varlığa sahiptir. İnancını yaşama sıkıntılarının yanında, bizzat kendisinin tehdit sayılıp düşman ilan edildiği bir konumda bulunmaktadır.

Sistem, İslâm dışılık üzerine kurulunca sancılı bir toplumsal /politik hayat da başlamış oldu. Siyasi yapı dine karşı projeler üretip tedbir almaktan, toplum da gerilimler yaşamaktan kurtulamadı. Yeni siyasal yapılanmanın üzerinden yaklaşık 80 yıl geçmiş olmasına rağmen hala dinin nereye konulacağı tartışılmaktadır. Durum tam da hırsız hikayesine benzemektedir: Oğlan babasına seslenmiş:

- Baba bir hırsız yakaladım.
- Getir oğlum.
- Baba gelmiyor.
- Öyleyse bırak gitsin.
- Baba o beni bırakıp gitmiyor.

Yani Türkiye'de İslam ne laik tavırla devletin dışında bırakılmış ve ne de gönül rahatlığıyla devletin içine alınmış; bazen İslam'ın kendisi, bazen de müslüman rötuşlanmaya çalışılmıştır. İmam Hatipler ve Kur'an Kursları örneğinde olduğu gibi bir dönem devletin kendi verdiği haklar (daha doğrusu olması gereken serbestlik) daha sonra halkın bir gasp suçu olarak değerlendirilebilmiştir.

Gerçekten de bu ülkede olup bitenlerin büyük çoğunluğu, seçkinci tarafından din ekseninde değerlendirilmektedir. Sıradan bir yardımlaşmadan cami inşasına, ekonomik yatırımcılıktan eğitim ve öğretim faaliyetlerine kadar hemen pek çok şey İslâm ile irtibatlandırılmakta, ama işler hep çözümsüz kalmaktadır. Gerçi seçkincilik din işlerini ken-

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

dince çözmek üzere devamlı projeler üretmektedir. İşte bunlardan bir yenisi bir süre önce Cumhurbaşkanı S. Demirel tarafından seslendirilen *"din projesi"* dir. Basına sızdırıldığı kadarıyla bu proje, ahkam ayetlerine çağdaş bir yorum getirerek, İslam ve Türkiye'deki siyasal yapı arasındaki açıklığın ve dolayısıyla da gerilimin giderilmesi düşünülmektedir.

İlk bakışta artık güncel gibi gözükmeyen bu konu aslında Türkiye'nin gündeminden düşmesi beklenmeyen bir konudur. Şu anda yaşanmakta olan olaylara, mesela Hizbullah operasyonu vesilesiyle İslam'la kurulmak istenen kel alaka ilişkilere, Adnan hoca hareketi bahane edilerek yapılan beyan ve tavırlara bakılırsa İslam ile ilgili fiili ve teorik iki yönlü bir kontrolün sürdürüldüğü söylenebilir. Bu yazı siyasal hayatımızda İslam'ın nereye konulacağı sorusuna ilişkin resmi uygulamaların kısa bir tarihsel serüvenini verme amacındadır. Böylece de tekrar gündeme gelmesi beklenen projeleri, içinde yer aldığı bağlamda kısaca değerlendirmek ve konuyu daha anlaşılır kılabilmek için Cumhuriyet döneminde İslâm ile ilgili olarak üretilen projelere bir göz gezdirmek istiyoruz.

Sorunun Ortaya Konuşu: Dinin Devletleştirilmesi ve Bir "Resmi İslam" Arayışı

Önce sorunu sağlıklı bir biçimde ortaya koyabilmek gerekir. Türkiye'de din ile ilgili operasyonlar, genellikle laikliğin bir gereği imiş gibi gösterilmiş, onun korunduğu, kollandığı şeklinde takdim edilmiştir. Halbuki bu operasyonların kendisi laikliğin genel geçer tabiatına ve işleyişine aykırıdır. Laiklik, kendisi korunmak için var olan bir şey değil, bir şeyleri korumak için var olan bir konsensus ilkesidir. Ama bizde laiklik İslam dininden boşaltılan yeri doldurması beklenen bir *din*'dir ve işlevi de din ve devlet gibi dünyevi kurumlar arasında bir denge kurma değil, bir seçkinci yapısını halk ve etos'undan uzak tutma, koruma ilkesidir. Bu bakımdan Türkiye'deki uygulamaları laiklik çerçevesinde değil, salt ulus/ devlet mantığı ve pratikleri içinde aramak gerekir.

Bilindiği gibi ulus devletler kendine has bir toplum inşa edebilmek için tüm kurumları yeniden kurmaya giriştiler. Aileden hukuka, eğitimden ekonomiye kadar her kurum devletleştirilmiş, tabi bu halleriyle de tabiatlarından bir hayli uzaklaştırılmış oldular.

Ülkemizde çağdaşlaşmanın en temel espirisi de bir ulus devlet inşası için yarı-yapay bir ulusun oluşturulmasıydı. Bu ise devlet aracılığıyla gerçekleşecekti. Esasen devletçilik bu proğramın altı ilkesinden biriydi. Zamanla bunların bir kısmının birbirleriyle çeliştiği, bir kısmının da dünyanın geldiği noktada anlamsız kaldığı kabul edildi. Devletçilik bunlardan birisiydi. Ekonomide devletçilik reddedildi ve özelleştirmelere girişildi. Yani devletçilik özel haliyle (yani bir işletmecilik biçimi olarak) çağdışıydı ve zaten reel olarak da zarar ediyordu. Devletleştirilmiş kurumların (KİT'lerin) özelleştirilmesine marjinal kesimlerin dışında bir tepki de gelmedi.

Aslında en büyük KİT, devletin din işletmesiydi. En çok zarar eden kurum da bu işletmeciliktir. Türkiye Cumhuriyeti, dini başından itibaren laikleşme adı altında devletleştirmiş, İslâm'ı devletin çatısı altında bir yerlere yerleştirmiş, kendine has çizgilerde kabul ettiği bu kurumu kafasındaki beklentilere uygun olarak biçimlendirmeye, devletçilik anlamında ulusallaştırmaya çalışmıştır. Ancak İslâm gibi evrensel bir din üzerinde yapılan değişiklikler, istenilen ve toplumca da onaylanan bir sonuca ulaştırılamamış, hep bir gerilim ve sıkıntı yaşanagelmiştir. Sözün kısası bu KİT'in zararları diğerlerinden daha az olmamış; devletin topluma karşı kuşkusu, milletin seçkinciliğe karşı duyduğu güvensizliği ve gerilimi, toplumun potansiyel gücünün heba edilmesi, güven ve barış ortamının sık sık bozulması, vb. blançodaki bu zararın ilk görünümleri olmuştur.

Türkiye'de devleti vesayetinde tutan seçkincilik, İslam'ı devletleştirme çerçevesinde bir seri proje üretip uygulamaya sokmuştur. Ancak yapılanların genelde dinin doğasıyla bağdaşmadığı, ancak seçkinci yapıyı ırgalamayacak bir dinin amaçlandığı bu operasyonlarda bazen müslüman halkı dizayn etmeye, bazen de bizzat dinin kendi-

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

sinin biçimlendirilmeye çalışıldığı söylenebilir. *"Devletin çatısı altına sığdırılabilir bir İslâm"* girişimlerini bu yazımızda biz *"Resmi İslâm"* olarak nitelemeyi uygun bulduk. Burada yapılmak istenen şey, kendi doğasında bir İslam değil; siyasetin işine yarayabilecek, kendinin zarar görmeyeceğine inandığı, ama halka potansiyel olarak etkinlik imkanı vermeyecek bir İslâm'dır. Bir başka deyişle kontrol altında tutulabilir bir İslâm'dır.

Bilindiği gibi modern çağlarda İslâm'ın anlaşılış ve algılanış çeşitliliğine bağlı olarak pek çok İslâm kategorisi doğmuştur: Köktenci İslam, Kültürel İslam, Siyasal İslam, Ilımlı İslam, Geleneksel İslam, vb. gibi. Burada konumuz bakımından bir tiplemenin (iki kategorisinin) altını çizmek gerekir: *Resmi İslâm - Sivil İslâm.* Resmi İslâm yukarıda kısaca tasvir ettiğimiz, siyaset merkezinin konumlandırmaya çalıştığı İslâm'dır. Tabii ki, Sivil İslâm devletin dışında, halkın tarihsel olarak algılayageldiği, kendini alternatifliklerde var kıdığı için bazı problemleri olsa da siyasal yapı ile diyaloğu bulunsada siyasetin ve müdahalesinin dışında kalan İslâm'dır.

Bu Proje Türkiye'deki seçkinci yapıyla uyuşan bir İslâm talebi taşıyordu. Yani bir iyi İslâm'a ihtiyaç vardı ki bu da kendi doğasında bir İslâm değil, rejimle uyuşan, "tehdit oluşturmayan" bir İslâm'dı.

Türkiye'de seçkincilik, Cumhuriyetin başından beri bir Resmi İslâm üretebilmek için bir seri proje ileri sürmüştür. Aşağıda bunların en önemlilerine kısaca işaret edilecektir.

1) Din- Şeriat Ayrımı: İlk Etkili Proje

1924'de belirgin hale gelen Cumhuriyet döneminin bu ilk projesine göre, İslâm yatay - dikey bölmelere ayrılmış ve bir bölümü meşruiyet dışı bırakılmıştır. İslâm yatay bir düzlemde *"inanç - ibadet ve ahlâk"* ile *"muamelat - şeriat"* bölümlerine ayrılmış, birincisine sosyal politik düzlemde yer verilmiş, ikincisi ise reddedilmiştir. Yani bu anlayışla İslâm devlet içinde ancak birinci kısmıyla temsil edilebilir ve halk da ancak onu talep edip yaşayabilir. Diyanet İşleri Başkanlığı da bu çerçevede teşkilatlandırılmıştır.

Seçkinciliğin kendine has olan ve hala yürürlükte bulunan bu proje sorunu çözüp bitirememiştir. Çünkü İslâm'da ibadet ve muamelatı ve hatta inanç ve ahlakı apayrı kategorilere ayırma şansımız yoktur. Çünkü bunlar içiçe şeylerdir. Meselâ bir hadisi şerifte *"İyi bir mümin, bir başkasının elinden ve dilinden selamette kaldığı kimsedir"* buyurulur. Görüldüğü gibi burada kötülükten sakınma bir iman işi olarak nitelendirilmiştir. Bir başka hadiste ise *"Allah katında en hayırlı amel, Allah'a imandan sonra cihat'tır"* buyurulur. Burada da Allah'a iman bir amel olarak nitelendirilmiştir.

Allah'ın emir ve yasaklarını ibadet ve muamelat olarak ayırma şansımız zaten yoktur; mesela namaz ve oruç emirleri önemlidir, ama faiz ve zina yasaklarının önemi yoktur, denemez.

Bu açmazlardan dolayıdır ki İslam için yapılan bu ayırım gerçekçi olmamış, üzerinden yetmiş yılı aşkın zaman geçmiş olmasına rağmen problem çözülüp bitmemiştir ki hala tartışılıyor olmasının sebebi budur. Yine bunun içindir ki arkadan daha başka projeler gelmiştir.

2) Dine Yeni Bir Şekil Verme Girişimi Ya Da Dinde Reform

Bu proje 1928 yılında ortaya konmuştu. İstanbul'da bu yıl içinde bir ilahiyat fakültesi açılmış ve bünyesinde toplanan bazı din adamları siparişe uygun bir resmi din projesi hazırlamıştı. Din reformu da denen bu tasarı dört başlıkta toplanmaktadır:

1) Camilerde sergiler kaldırılıp sıralar konmalı, ibadete bir "şekil" verilmelidir.

2) Yine ibadet, müzik ve çalgılar eşliğinde yapılmalı, "ilham verici" hale getirilmelidir.

3) Din dili milli dile çevrilmeli, "ibadet dili" Türkçeleştirilmelidir.

4) "İbadetin düşünce yapısı" zenginleştirilmeli, felsefi ve edebi bilgisi fazla kimseler yetiştirip vaiz

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

ve hatipler olarak atanmalıdır. (Kaynak olarak Bkz. B. Lewis, Modern Türkiyenin Doğuşu, s. 410).

Bu maddeler toplumun onayını alamadığı için baştan "ölü" doğmuş, uygulamaya bile geçilememişti. Ancak ibadet dilinin millileştirilmesi çerçevesinde uygulamaya konan Türkçe ezan 1951 yılına kadar sürdürüldü, toplumsal talebe uymak zorunda kalan iktidar bu uygulamayı kaldırdı. Ama ezanla ibadetle ilişkisi olmayan bir kesim, belki de din ile en kestirme partallaşma yollarından birisi olması sebebiyle, din dilinin türkçeliştirilmesini bir tutku olarak sürdüregeldi.

Ötedenberi bizde, dinde reformu savunanlar genelde Protestan hareketi örnek aldıklarını düşünmektedirler. Halbuki benzerlikleri tamamen şekilseldir. Bir kere Protestanlığı gerçekleştirenler (Luther, Calvin, vb.) o gün için yegane Hristiyanlık anlayışı olan Katolikliği iyi özümseyerek gelmiş, içten bir hareketle yeni bir zihniyet dünyasının ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Yani camilerden sergileri toplayıp sıra koymak, sembolik bir olgu olan ezanı Türkçeleştirmek gibi formel işlemlerle uğraşmamışlar, ünlü Alman sosyal bilimci Weber'in deyimiyle bir *"tutum ahlakı"* üretmişlerdi.

Bizimkiler din konusunda katmerli cahillerdir, onunla uğraşacak kadar bilgiye de sahip değillerdir. Zaten yeterli bilgi sahibi olsalardı, İslâm'ın yeniden şekillendirilmeye ihtiyacının olmadığını da görürlerdi. Bu proje geride, bazılarında, dinin uluslaştırılması ve Türkçe ibadet tutkusu gibi kalıntılar bıraktı, gerektiğinde sahnelenmek üzere tarihte yerini aldı.

3) Laiklik ve Vicdani Bir Kanaat Olarak İslâm

1937'de laiklik, bazı tereddütlerden sonra Anayasa'ya girdi. Buraya kadar yapılan uygulamalar laik değildi, *"dindışı"* bir siyasal yapılanma olarak ifade edilebilirdi. Ne var ki bundan sonra laiklik çevresinde yeni bir söylem geliştiyse de birilerinin gözünde o hep din dindışılığı ve hatta karşıtlığını ifade ediyordu.

Bu yeni projenin din ile ilgili en belirgin iddiası, *"dinin vicdani bir kanaat olduğu"*, ya da "Tanrı ile kul arasında kişisel bir trans/ ruhi bağ kurma sistemi olduğu" ve dolayısıyla da bunun mümkün olduğunca gizli tutulması gerektiği idi. Pozitif mantık, bu görüşü destekleyecek bazı argümanlar da sunmuştu: İlerleyen toplumlarda din, *dışsallığını* yitirerek daha çok *içsel* bir öge olmaya doğru gidiyordu. Bu açıklama dini insanın içinde bir duygu sayıyor, onun sosyal ve özellikle siyasal hayata dokundurulmadan götürülmesini düşünüyordu.

Ne var ki dinler, doğası itibariyle bir vicdani kanaat değildi ve içerde saklanamazdı, dini yaşantı *dışa vurumu* gerektiriyordu. Özellikle İslâm böyle idi. Meselâ din alanında bir iç unsur kabul edilebilecek "iman", sırf "kalp ile tasdik" edilen bir şey değil, aynı zamanda "dil ile ikrar" yani eylem ile dışarıya yansıtmayı gerektiren bir şeydir. Dış dünyada amel ile gösterilmeyen bir iman hem kendisi hem de çevresi için önemli sorunlar doğurur. Basitçe söylemek gerekirse bir mümin'e (iman edene) karşı görevimiz, ancak onu mümin olarak algılamamıza bağlıdır; beşeri ilişkilerde eylem esastır, vicdanları ölçecek bir başka kriter yoktur.

Seçkinci yapının din konusundaki karşıt tavrına rağmen, müslümanlar laik söylem çevresinde, hak ve özgürlüklerinin olduğunu savundular, özellikle hac, basın- yayın hakları ve eğitim konusunda taleplerde bulundular. Bu talepler daha uzun süre baskı altında tutulamazdı, seçkinci yapı kontrolü elinde tutarak bazı girişimlere izin verdi.

4) 1950'li Yıllar: Devlet Kontrolüyle Bazı İslami Taleplerin Yerine Getirilişi

1940'lı yılların sonuna gelindiğinde toplumun bazı dini taleplerine cevap verilmesi gerektiği anlaşılmıştı, dünyanın geldiği durum da bunu gerektiriyordu. Bu çerçevede 1949 yılında Ankara'da bir İlâhiyat Fakültesi açıldı. (1928'de İstanbul'da açılan 1932'de kapatılmıştı) 1951'den itibaren de İmam Hatip Okulları ve Kur'an Kursları açıldı, dini matbuatta bir rahatlama oldu, hacca gidenler arttı, camiler yapıldı. Soğuk savaş dönemlerinde İslâm'ın desteğine ihtiyaç duyulduğu için pek çok askeri garnizona cami inşa edildi.

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

Yıl 1969: Isparta İmam Hatip Okulu'nda kız öğrenciler

Halk bu işlere önce bir istismar gözüyle baktı, eğitim kurumlarını şüpheyle karşıladı, ama daha sonra benimsedi, bağrına bastı. Özellikle İmam Hatip okullarını dini bilgiler de veren liseler kabul etti. Ama 1997'lere gelindiğinde seçkinci yapı kararını çoktan değiştirmişti; sanki bu kurumlar bir gece hareketiyle illegal olarak kurulmuşçasına düşman olarak ilan ve tasfiye edildiler. Anadolu insanına öfke o kadar büyükmüş ki diğer meslek liseleri de onun yanında acımasızca eritildi. Böylece dinin kurumsal otonomluğunun garantisi kabul edilen laiklik üstüne yürütülen politikaya rağmen devlet denetiminde bile olsa dinin uzun vadeli bir hak talebinin olamayacağı gösterilmiş oldu.

5) 1970' li Yıllar: "Türk-İslam Sentezi" Projesi

1960 sonrasında Resmi İslâm projelerinin önemli bir kısmı askeri bir darbeden sonra geldi, bunu ya askerler ya da bu ortamdan yararlanan bazı görevli siviller seslendirdiler.

12 Mart Muhtırasından sonra Resmi İslâm çerçevesinde "Türk -İslâm Sentezi" olarak adlandırılan bir proje ortalıkta dolaşıyordu. İlk bakışta makul gibi gözüken bu proje, anlaşıldığı kadarıyla Cumhuriyet öncesindeki Gökalp'in "*Türk milletindenim, Batı medeniyetindenim, İslâm ümmetindenim*" üçlemesinden ilham almıştı ve Batı atılıp formül ikili olarak yeniden inşa edilmişti; Türklük ve müslümanlık, et ve kemik gibi birbirlerinden ayrılmaz şeylerdi.

Bu proje özellikle milliyetçi çevreleri cezbetmiş, bu düşünceyi formüle eden sloganlar ortaya atılmıştı; "Hira dağı kadar müslüman, Tanrı Dağı kadar Türk" gibi. Ne var ki, bir çok konuda dağlar kadar duyarsız oldular, faşizan bir mantıkla devleti kutsadılar, onu örgütsel bir yapı olarak işleviyle ölçemediler. Bu mantıkla 28 Şubat sürecini bile anlayamadılar, mesela, devletin irtica ile mücadele ettiğini sandılar.

İşin gerçeği Türk -İslâm Sentezi, her haliyle bir garabetti. Bir ırkla bir kültürel olgu olan İslâm'ın ne kadar sentezleşebileceği (armutla elmanın toplanabileceği) belli değildi. Ancak anlaşıldığı kadarıyla birileri bu sloğanlarla birilerini münipüle etmeye, daha başka projeler ileri sürebilmek için bir ortam oluşturmaya çalışıyordu.

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

6) 28 Şubat Süreci ve "Türk Müslümanlığı" Projesi

28 Şubat postmodern darbesiyle birlikte, yani yine bir askeri müdahaleden sonra "Türk müslümanlığı" adını taşıyan bir proje ortaya çıkmıştı. Bu proje siyaset seçkincilerinin kaygılarını önceleyen bir yapıya sahipti ve öncelikle Türkiye'deki bu seçkinci yapıyla uyuşan bir İslâm talebi taşıyordu. Yani bir iyi İslâm'a ihtiyaç vardı ki bu da kendi doğasında bir İslâm değil, rejimle uyuşan, bir başka deyişle *"tehdit oluşturmayan"* bir İslâm'dı.

Türk müslümanlığı bu temele bağlı olarak bazı özelliklere sahiptir. Bir kere Türk müslümanlığı bizi/ ulusumuzu çevredeki müslüman ülkelerden ayırmalıdır; özellikle Arap ve İran İslâmlarından (!) uzak tutabilmelidir. Zaten islami metinler Arap diline bağlı olarak potansiyel bir tehlike (!) oluşturuyorlar.

Yine Türk müslümanlığı *kuralsız* ve dolayısıyla da istenilen şekle dökülebilir olmalıdır. Bunun için de tarihimizde var olan Alevi ve Bektaşi geleneği önemli bir mirastır. Sünni geleneğin kılı kırk yaran *kurallı* din anlayışının etkisinden ancak bu geleneğe uygun bir din yorumuyla çıkılabilir. Kaldı ki Alevi - Bektaşi cemaatleri (Başbakan Bülent Ecevit'in bir çok kereler ifade ettiği haliyle) rejimimizin teminatıdırlar (!).

Görüldüğü gibi Türk müslümanlığı, rejime uygun bir resmi İslâm üretme projesidir. Müslüman kitlenin her türlü potansiyel varlığını bir "Siyasal İslâm" kaşesinin altında toplayıp tehdit ve töhmet altında bulunduran seçkincilik, laiklik kaşesinin altında da kendi talebine uygun gerçek anlamda bir siyasal İslâm üretme girişiminden kaçınmamaktadır. Ancak bu da halk katlarında onaylanmayan diğerleri gibi beklenen sonuçları vermeyecek, halkın din eksenindeki gerilimlerini bitirmeyecektir.

Yeni Bir Din Projesi: İslam'ın Laikliğe Uygun Hale Getirilmesi

Basında yer alan haberlerden öğrendiğimize göre devletin zirvesi yeni bir din projesiyle uğraşmaktadır. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel 5-6 yıldan bu tarafa üzerinde çalışılan bir projeden söz etmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla bu proje İslâm dini ile laiklik arasında uzlaşmayı amaçlamakta, sayın Demirel de bir devlet başkanı olarak endişesiz bir devlet ve gerilimsiz bir halk yapısının oluşmasını istemekte, görevi bitmeden böylesi hayırlı bir iş (!) yapmayı arzulamaktadır.

Gerekçe makul olmakla birlikte basına yansıyan bilgilerden anladığımız kadarıyla ortalıkta sağlıklı bir diyalog gözükmemekte, İslâm, kendinden tavizler vererek anlaşmaya zorlanmak istenmektedir ki bu, tarihsel gelişime uygun düşmektedir. Sıradan bir din özgürlüğünün, inanç ve ibadet haklarının karşısına diktikleri bir laiklik anlayışı adına İslâm'dan, Kur'an'da 230 civarında olduğunu düşündükleri ahkam ayetlerinden vazgeçmesi, bu olmadığı takdirde de çağdaş bir yorum (!) ile söz konusu laikliğe uygun hale getirilmesi istenmektedir. Yine anlaşıldığı kadarıyla bazı, başörtüsü konusunda olduğu gibi, bir emir veya yasağın (fıkhi bir deyimle), sırf "manaya delaletini" değil, açık bir "sübutunu" bile reddeden ve böylece de zevahiri kurtarmaya çalışan ilahiyatçılardan cesaret almaktadırlar.

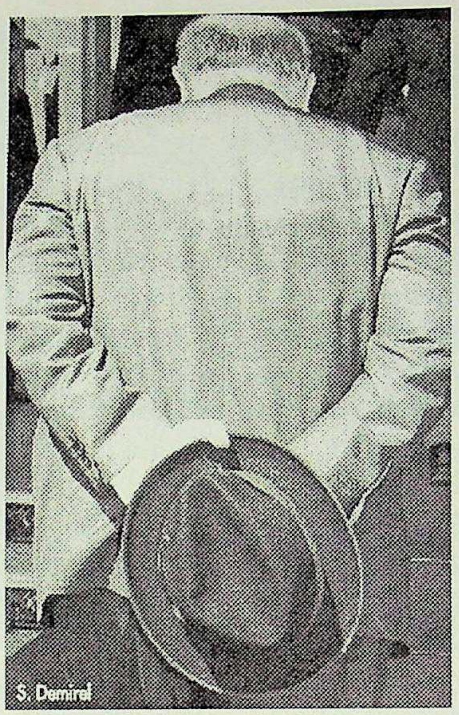
Şüphesiz dinin kutsal metinleri (İslâm'da Kur'an ve Sünnet) okunur ve yorumlanır; ondan, yaşanabilecek kurallar ve kurumlar çıkarılır. Dini naslar ile eylemler arasında birebir olmasa bile bir tekabüliyet aranır. Ancak bütün bunlar kendi tabiatında, kendi kuralları içinde olup biter. Üstelik "yorum" un bazı kuralları vardır, bunlara dikkat edilmediği zaman iş keyfileşir, konjonktürün iticiliğindeki bir aklileştirmeyle, ancak naslardan çıkarıldığı sanılan ama seçkinciliğin beklentilerine uygun düşen yorumlar gelir.

Seçkincilik her ne kadar merkezin referans vermediği dindarlık biçimlerini "Siyasal İslâm" olarak niteleyip mahkum ediyorsa da, dini ve dindarları biçimlendirmeye çalışan bu girişimler, bir laiklik istismarıdır.

Vakıa, böylesi bir ortamda, din adamı olarak

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

bilinen bazı kimseler başörtüsü konusunda "İslâm'da başörtüsü diye bir şey yok, son 20-30 yılda ortaya çıkmış siyasal bir tavır, bir siyasal simgedir" diyebildiler. Şeklini, içeriğini tartışabilirlerdi, ama varlığını tartışmamaları gerekirdi. Bu bakımdan "o konjonktüreldir, Kur'an'ın son ayetlerinde yer almıştır, dolayısıyla onu devlet belirler" gibi sözler kuralına uygun birer yorum değildirler, içinde bulundukları durumu aklileştirmeye yarayan demogojilerdir.

Henüz günyüzüne bütünüyle çıkmamış bulunan bu son proje, son üç yıldır "irtica ile mücadele" maskesi altında yürütülen toplumla partallaşma hareketinin bir parçası olarak görülebilir. Çünkü başından beri Türkiye'de seçkinciliğin İslâm konusunda yürüttüğü politikanın; "müslüman topluluğu dizayn etme" ve bizzat "İslâm'a bir şekil verme" tarzında iki yönlü bir faaliyet olarak sürdürüldüğü söylenebilir.

Henüz günyüzüne bütünüyle çıkmamış bulunan bu son proje, son üç yıldır "irtica ile mücadele" maskesi altında yürütülen toplumla partallaşma hareketinin bir parçası olarak görülebilir.

Mesela 12 Eylül darbesi müslüman halkı devletin çatısı altına çekip kontrol altına almayı hedeflemişti. Anayasaya oy istemiş, bunun için de Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersini oltasında bir yem olarak kullanmıştı. 28 Şubat postmodern darbesi ise halktan bitireceği bir iş olmamalı ki, halkı, özellikle kurumsal yapılarını hem devletin dışına itti, hem de meşruiyet dışı ilan etti.

Devletin zirvesi irtica ile mücadele paranoyasıyla sırf müslümanı dizayn etmeyi yeterli bulmamış olmalıdır ki, bu son proje İslâm'ı dizayn etme gereği olarak belirmiştir. Öyle gözüküyor ki, Türkçe ibadet vb. gibi projelerin zaman zaman ısıtılıp ileri sürüldüğü gibi İslâm'ın yorumlanarak laisizme uydurulması gayretleri gündemimizi sık sık meşgul edecektir.

Sonuç

Görüldüğü gibi Türkiye'de din genel olarak devletleştirilmiştir. Ne var ki işletme iyi gitmemekte hep zarar etmektedir. Bunun asıl sebebi de doğası itibariyle *toplumsal* (bir başka deyişle *sivil)* olan İslâm'ın bir *siyasal* (daha doru bir deyimle *resmi)* şekle dökülememesidir. Bunun için de seçkincilik belli aralıklarla bir "Resmi İslâm" üretip dini kendi gözetimi altında tutabilmenin yollarını aramakta, ortalama on yılda bir yeni bir proje üzerinde durmaktadır ki bunlardan bir kısmına yukarıda işaret ettik.

Seçkincilik her ne kadar merkezin referans vermediği dindarlık biçimlerini *"Siyasal İslâm"* olarak niteleyip mahkum ediyorsa da, dini ve dindarları biçimlendirmeye çalışan bu girişimler, bir laiklik istismarıdır. Söylemle eylem arasında esaslı bir çelişki vardır. Mesela seçkincilik Siyasal İslâm'a karşıdır ama, İslâm'ı siyasallaştırabilmenin tutkusuyla dopdoludur. Her şeyin modern olanını savunur ama, İslâmi anlayışta geleneksel kalınmasını ister...

Sözün kısası 80 yıldır bir "resmi din" üretmeye çalışmış, ama bunu bir türlü de başaramamıştır. Çünkü bir din anlayışının onaylanacağı yer bürokrasi/ devlet ve hatta merkeze yakın olmaya çalışan din adamları değil halktır, dini samimiyetle yaşayacak olan odur. ■

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ